

Jornada de treball sobre prevenció
Sta. Coloma de Farners – Comarca de La Selva
19 d'octubre de 2007

Immigració: integració social i convivència

Sra. Carme Val Trepap

IMMIGRACIÓ: INTEGRACIÓ SOCIAL I CONVIVÈNCIA

IMMIGRACIÓ I ESCOLA

La presència d'alumnes estrangers a les aules, fa uns anys era un fet puntual, anecdòtic. Vam anar donant respostes puntuals, més o menys vàlides. Ara la immigració és més massiva i la presència d'infants i joves estrangers a l'escola ha conformat una nova realitat de convivència a les aules, a les escoles, al carrer... La respostes a aquesta nova realitat no poden ser improvisades. Els professionals de l'educació, com els d'altres sectors, hem hagut de desenvolupar estratègies pedagògiques, noves formes d'organització, abordar nous conflictes...

Diu en Francesc Carbonell que "els infants immigrants no han portat els nous problemes, sinó que els nous problemes els han portat a ells". Es una consideració molt interessant. El món és diferent i canvia ràpidament i són moltes les coses que s'han reelaborar amb criteri tenint en compte aquests canvis: moviments migratoris, globalització, consumisme, llenguatge audiovisual, espais virtuals... Noves maneres de veure el món, noves formes de coneixement, nous esquemes mentals...

Per entomar tot això, decididament, no hi ha cap vareta màgica. Però el que sí es pot afirmar és que, perquè la nova societat que es conforma assoleixi una convivència harmònica, cal **reflexió i treball cooperatiu** entre tots els agents socioeducatius.

A vegades, el treball diari ens demana acció continuada i ens ho posa difícil. Però no ho podem obviar.

Permeteu-me que abans d'entrar en el tema concret de l'escola aboqui algunes reflexions o consideracions sobre l'enunciat de les jornades.

1.- INTEGRACIÓ I CONVIVÈNCIA

Quan parlem **d'integració què entenem?**

"La integració és un procés bidireccional i dinàmic d'ajustament mutu"

Principis bàsics comuns per a la política d'integració dels immigrants en la UE – (19.11.04)

- És un procés d'adaptació a una nova realitat.
- Implica a un conjunt a un col·lectiu, no és un procés individual.

En aquest col·lectiu tant hi participem els que som aquí com els que arriben. És una nova realitat per tots.

Es tracta, per tant, de construir col·lectivament un nou espai de convivència. Aquest és el projecte.

Massa sovint és dona per fet que qui ha de canviar és el nouvingut... Mai una premissa així d'injusta podrà donar un bon fruit.

Aconseguir una bona integració, un bon encaix, sempre passarà pel reconeixement de l'altre, per un procés entès entre iguals.

Jornada de treball sobre prevenció

Convivència i resolució de conflictes

Al títol de la jornada també parlem de **convivència**. S'ha parlat molt del valor de la tolerància com a clau per a la convivència. Però la convivència és quelcom més que tolerar. Per conviure cal obrir-se als altres, des de la pròpia identitat, acceptant la de l'altre. Una comunitat no és una suma d'individus, hi ha d'haver vincles.

Per tant, integració i convivència són termes que ens impliquen a tots de forma activa.

2.- ACOLLIDA

En el procés d'integració de les persones nouvingudes, cal posar especial atenció al moment de l'arribada. És un moment decisiu que pot condicionar, positiva o negativament, aquest procés.

És evident que la posició més difícil, més feble, la ocupen les persones que han emigrat. El que acaba d'arribar desconeix codis, normes, límits... Per aquest motiu el primer pas, el gest de l'acollida, l'ha de fer qui té una posició emocional, econòmica, social... més estable i segura.

Així doncs, l'acollida que donem a les persones immigrades, és molt important.

Però l'acollida no consisteix en una sèrie de protocols, d'actuacions, més o menys ben intencionades. Fonamentalment és una **actitud**. Una actitud de reconeixent, de respecte. Una actitud positiva capaç de generar confiança, seguretat. Sense aquesta actitud la integració social pot esdevenir un fracàs. Les actituds negatives, de rebuig, de distanciament generen desconfiança, inseguretat, reaccions defensives...

L'actitud d'acollida conté sentiments d'empatia, d'hospitalitat i de valoració de l'altre que es sustenten en el desig responsable de construir una societat harmònica, inclusiva i cohesionada.

Fetes aquestes reflexions, entrem a l'escola... Perdó, encara no... Fem una mica el recorregut que han de fer els nostres alumnes. Abans s'han de matricular! Cal que se'ls assigni una escola.

3.- IMMIGRACIÓ I SISTEMA EDUCATIU

Els nens i nenes nouvinguts tenen dret a l'educació obligatori en les mateixes condicions que els nacionals. Els mateixos drets i deures. No hi ha lloc a la discriminació.

Degut a que les raons del fet migratori d'aquest darrers anys són majoritàriament econòmiques (la recerca d'un futur millor), molts dels alumnes viuen sovint situacions socials i culturals desfavorides (pobresa). Sovint manca l'escolarització o és deficitària. Per tant és un alumnat amb necessitats educatives especials..

Aquests anys la problemàtica generada ha estat la guetització, la concentració d'alumnes immigrants en l'escola pública en general i, pitjor encara, als nuclis urbans, en algunes escoles en concret. De fet, com sempre, la eterna i nefasta concentració d'alumnat amb risc d'exclusió social.

S'han d'evitar els guetos urgentment. I en això, s'està actuant amb retard i de manera insuficient. L'escola està pensada com un instrument d'igualació social. No és pot convertir en un espai de segregació. Cal assegurar que no passi perquè les escoles siguin un primer espai real de convivència, d'intercanvi, d'integració.

Si no és així, estafem als nouvinguts i als que son aquí. Quina integració social és possible en un gueto? Com aprendran a conviure els nens i nenes que viuen aquí en una escola que no reflecteix la societat on viuen?

Jornada de treball sobre prevenció Convivència i resolució de conflictes

Ara per ara, la única sortida és la de fer valdre el repartiment d'alumnes amb nee entre la pública i la concertada, sense discussió, aplicant la norma i prou, per superar aquest entrebanc i per evitar la penosa escena que perceben algunes famílies immigrades que veuen com l'escolarització del seu fill/a és un conflicte per les escoles que l'han de rebre. Tornem a les actituds i als sentiments que generen.

Un altre principi bàsic per la igualació, és la gratuïtat de l'ensenyament, que no serà real fins que això inclogui el material i les sortides escolars i s'acabi amb el cobrament d'activitats extres dins l'horari lectiu (plàstica, piscina...).

Degut a que això actualment no és així, l'administració ha d'articular un sistema de beques i ajuts per compensar (discriminació positiva), sovint difícil d'entendre per la població d'aquí.

L'administració també ha de dotar les escoles dels recursos humans i materials necessaris per donar resposta a les nee (incorporació tardana al sistema educatiu, retards o dificultats addicionals per seguir la formació que li correspon a l'edat, dificultats en la comunicació degut al desconeixement de la llengua sovint mutu...)

4.- IMMIGRACIÓ I ESCOLA

L'escola ocupa un lloc privilegiat de cares a l'acollida tant pels infants com per a les seves famílies. Sovint és el primer contacte dels nens i nenes amb el nou entorn social. Per tant, és gran la responsabilitat que té l'escola i amplies les seves possibilitats educatives envers els alumnes, les famílies i la comunitat. Hem de pensar que, pels infants amb risc d'exclusió social, sovint és l'únic entorn intencionadament educatiu

Torna a ser bàsic que tots i cadascun dels professionals de l'escola tinguin una **bona actitud en l'acolliment** dels alumnes nouvinguts. És una tasca de tots. També és basic que tothom tingui clar que l'escola, com a institució social, ha de fer valdrà el principi d'igualtat d'oportunitats i que pot ser un instrument de lluita contra les desigualtats de l'estructura social.

Aquestes premisses han d'estar clares per encarar totes les actuacions educatives de manera adequada. Sinó existeixen actituds positives i de respecte, tots els plans, totes les pràctiques educatives esdevenen estèrils.

Qualsevol ensenyant sap que s'aprèn gràcies a la creació de relacions afectives gratificants, estables i segures.

Els sentiments d'empatia, de saber posar-se al lloc de l'altre, són necessaris per entendre els infants que arriben i per transmetre'ls a l'alumnat autòcton.

Cal tenir molt en compte el **component emocional de l'experiència de la immigració** en cada persona, en la família. Els infants i adolescents que venen, estan creixent. Tothom sap que li passa a una planta quan és trasplantada en un moment de creixement. Aquesta situació de fragilitat pot comportar tensions, sentiments d'abandó (del país, de la família, dels costums...) Si hi afegim que arriben a un lloc desconegut, amb normes desconegudes i llengua incomprendible, podem entendre que cal articular un pla per l'acolliment d'aquests infants.

No hem d'oblidar, però, que la finalitat d'aquest pla d'acollida és que l'infant nouvingut deixi de sentir-se diferent el més aviat possible.

Jornada de treball sobre prevenció Convivència i resolució de conflictes

4.1.- L'ESCOLA DEL SEGLE XXI

Un informe de la comissió internacional de l'UNESCO sobre l'educació pel segle XXI diu que els 4 pilars de l'educació són:

- aprendre a conèixer
- aprendre a fer
- aprendre a conviure
- aprendre a ser

Està clara, doncs, la urgència i la prioritat d'aprendre a **ser i a conviure**.

Aprendre a ser, a construir una pròpia identitat en el respecte a la de l'altra.

Aprendre a conviure en el diàleg, l'entesa i en la gestió pacífica de conflictes.

És necessari potenciar la **interculturalitat**, enfront de la multiculturalitat i l'assimilació, perquè es tracta de vetllar tant pel respecte i la construcció d'identitats com per la cohesió social (ser i conviure).

També s'han de diversificar les maneres d'accedir al coneixement per tal d'abraçar la diversitat d'alumnes.

L'escola té el repte, de fet l'ha tingut sempre, **d'aconseguir ser l'escola de tots**. I això passa per reconèixer a tots **els infants com a portadors de sabers**. Si l'escola ignora, aquests sabers, l'infant es sent desvalorat. Llavors, com pot ser possible l'aprenentatge?

4.2.- L'ACOLLIDA A L'ESCOLA

Ja hem dit que és una actitud de vital importància pel procés d'integració que ens implica a tots: els professionals que treballem al centre educatiu i a tots els alumnes

Requereix actuacions bàsiques tals com:

- Establiment comunicació (gest, mirada, anticipació...)
- Acompanyament i ajuda: coneixement d'espais, horaris, acompanyament en les estones de lleure.
- Reconeixement del valor personal
- Treballar normes de convivència i hàbits escolars.
- Fer participar l'alumne/a a la classe el més aviat possible.

L'aprenentatge de la llengua catalana cal activar-lo el més aviat possible ja que és bàsic per a la comunicació i l'aprenentatge. Això requereix posar en funcionament recursos com ara el company tutor/guia, les parelles lingüístiques i l'aula d'acollida.

4.3.- AULA D'ACOLLIDA

La seva funció bàsica és la d'ensenyar la llengua catalana per tal de que els alumnes nous es puguin comunicar i puguin tenir accés al currículum. Però també la d'acollir, acompanyar als alumnes nous en el procés d'integració, treballant amb la resta del professorat per trobar les estratègies per aconseguir-ho.

Jornada de treball sobre prevenció Convivència i resolució de conflictes

Cal tenir en compte que:

- L'estada a l'AA és temporal, que té una durada determinada com tota mesura compensadora.
- Que té el risc de contribuir a la segregació (greu contradicció) i que per tant haurà de vetllar per d'inserció d'aquest alumnat al seu grup de referència, a l'escola. Ha de ser un espai interactiu en el que hi participin, també, els alumnes autòctons (parelles lingüístiques).
- Evitar la dependència. L'objectiu final és la normalització.

4.4. APRENTATGE DE LA LLENGUA CATALANA

Cal tenir present que una llengua s'aprèn relacionant-se i fent coses amb gent que la parla. Sovint pensem que cal aprendre la llengua per integrar-se. De fet és el desig d'integrar-se, de participar, el que fa aprendre la llengua.

A les escoles hi són presents moltes llengües. Evidentment els mestres en desconeixem la majoria. Això dificulta, al principi, la comunicació amb la família i amb els infants.

El català, doncs, ha de ser la llengua de cohesió social i per tant se'n desenvolupa recursos i estratègies per agilitzar el seu aprenentatge.

Però hem de tenir en compte:

a) No oblidar la llengua inicial de l'alumne. Ha de ser present a l'escola, encara que sigui de manera simbòlica, com a reconeixement del patrimoni cultural que aporta. És convenient que l'infant també consolidi la pròpia. Una bon aprenentatge de la pròpia llengua facilita l'aprenentatge de llengües noves. L'escola no pot ensenyar la gran diversitat de llengües que avui acull, però sí que pot potenciar, possibilitar, recolzar iniciatives encaminades a que nens i nenes aprenguin bé la seva llengua materna.

b) L'aprenentatge d'una nova llengua requereix temps: 2/3 anys a nivell conversacional i més de 5 anys per adquirir habilitats lingüístico-comunicatives. Això implica una constant **negociació de significats** a les aules, tant pels mestres com per els alumnes.

c) Cal tenir en compte que el context social dels alumnes estrangers (família, lleure...) no reforça les habilitats conversacionals apreses a l'escola.

4.5.- ORGANITZACIÓ I METODOLOGIES

El tractament de la diversitat d'alumnat demana triar (sovint no cal innovar massa sinó seleccionar allò que afavoreix l'objectiu buscat) les formes d'organització de l'alumnat i els mètodes pedagògics adequats.

Val a dir que en l'èxit escolar dels alumnes no té tant pes la cultura com s'ha pensat. Els factors que tenen més pes són el clima afectiu, la estabilitat jurídica, laboral i de residència i el nivell d'instrucció dels pares.

Hem dit que l'escola ha d'acompanyar i guiar el procés **d'aprendre a ser, a conviure, a conèixer i a fer**. Tothom és **portador de sabers**, de coneixements. I encara una cosa

Jornada de treball sobre prevenció

Convivència i resolució de conflictes

més important, **l'escola ha de tenir expectatives elevades per tots els seus alumnes**. No tenir-les influeix negativament els processos d'aprenentatge.

Algunes estratègies vàlides i funcionals per l'assoliment d'aquests objectius:

- Aprenentatge cooperatiu
- Autoregulació de l'aprenentatge
- Enfocament socioafectiu
- Mediació escolar per la resolució de conflictes
- Racons i tallers

De tots ells destacariem els mètodes d'**aprenentatge cooperatiu** perquè possibilita que tothom aportï des dels seus sabers, des de la seva perspectiva. A l'hora dona valor al diàleg, la cooperació, la convivència, respecta la diferència i potencia la solidaritat.

4.6.- EL CURRÍCULUM INTERCULTURAL

L'escola s'ha de plantejar si el currículum que proposa no està simplificant la realitat cultural present a la societat. Potser és esbiaixat. S'ha d'assegurar que no exclouï cultures, ni col·lectius (la dona, la vellesa, les discapacitats, les diferents opcions sexuals, ètnies sense poder...)

Un currículum esbiaixat culturalment ignora, desqualifica i afegeix obstacles a una part de l'alumnat i incapacita a l'altre part per entendre el món on viu.

El currículum intercultural possibilita el canvi cultural en la resta d'alumnes, els prepara per viure en un món de referents culturals diversos.

Però perquè aquest currículum sigui real i útil, no s'han d'esquivar els conflictes que pot generar la diversitat, ja que és el que s'ha d'aprendre a gestionar.

De fet no es tracta d'afegir continguts. Tan sols cal agafar les actuals unitats de programació, aportar noves òptiques.

4.7.- LES FAMÍLIES

La comunicació amb les famílies dels alumnes estrangers és bàsica, com amb qualsevol altre alumne/a.

Però, les famílies nouvingudes, demanen, inicialment, una atenció diferent, degut a la seva circumstància: desconeixen la llengua, les normes, el funcionament... de la societat d'acollida i, per tant, del sistema educatiu.

Estudis realitzats posen de relleu les **altes expectatives que tenen les famílies immigrades respecte l'escola**.

S'ha de tenir en consideració, però, que sovint la relació família-escola al seu país de procedència és molt diferent.

A més, quan arriben, els membres de la família estan en una situació de fragilitat emocional i desconcert, derivada del procés migratori. S'ha de tenir en compte això, com es tindria en compte qualsevol fet traumàtic pel que passen qualsevol família.

Pot ser el costí manifestar opinions, que existeixi certa desconfiança. Cal temps i paciència.

No hi ha altra diferència generalitzable. Les famílies, les persones, no són iguals. L'escola no ha de partir d'una base homogeneïtzadora de les famílies pel fet de que vinguin

Jornada de treball sobre prevenció

Convivència i resolució de conflictes

d'una mateixa cultura. Tenim una gran responsabilitat quant als missatges que llencem a la societat en aquest sentit. Cal situar-se davant de cada individu, davant de cada família, amb una actitud exempta de prejudicis, de conèixer a qui encara no coneixem, de comunicar-nos amb el pare i mare de cada alumne/a.

La comunicació amb aquestes famílies, però, ha de possibilitar que entenguin el funcionament de l'escola i, a l'hora, explicar les raons per les quals exigim d'elles una determinada manera d'actuar.

Un dificultat que ens trobem és la d'**assegurar la igualtat en la comunicació**. S'han d'evitar les situacions de submissió (no voler demostrar que no s'entén, actitud de complaure més que d'entendre...)

Els nens i nenes no han d'actuar com a traductors. No és recomanable per la confidencialitat i perquè es corre el risc de que els pares i mares perdin el rol en la jerarquia familiar, la seva autoritat funcional. Només és vàlid per qüestions puntuals organitzatives.

Ja que establir una comunicació continuada és molt important, hem de fer servir els recursos i estratègies més adients:

- Entrevistes amb la presència del Mediator-traductor.
- Adaptació dels horaris i espais de les primeres entrevistes.
- Aprofitar entrades i sortides de classe per genera el clima de confiança i respecte mutu.
- Reunions de pares i mares estrangers amb presència de mediador (recurs pont per futura assistència a les reunions normalitzades)

Un dels problemes que més sovint s'ha d'abordar amb algunes famílies és el de la **participació en activitats d'escola**: colònies, excursions, piscina, gimnàstica...

Cal explicar com són aquestes activitats, per què l'escola les considera importants per l'educació del seu fill i, també, esbrinar el veritable motiu de la negació de la participació.

L'absentisme, amb diferents variants, també és un tema que hem de treballar amb algunes famílies i que requereix treball en xarxa, ja que, a vegades respon a necessitats familiars derivades de la dificultat de comunicació (acompanyament metge, gestions administratives...)...

L'escola pot ser un pont entre les famílies nouvingudes i les que ja viuen aquí. Pot fomentar el coneixement mutu a través del tipus d'activitats que organitzi o potenciï (tallers, festes, exposicions, etc)

L'escola educa els infants i, indirecta o directament a les famílies.

4.7.1.- Mesures compensatòries o de discriminació positiva

És cert que el fet que la migració vingui donada majoritàriament per causes econòmiques, fa que moltes famílies tinguin unes condicions culturals i econòmiques desfavorides. Malauradament els problemes econòmics són a la base del procés migratori actual.

Per tant s'han de neutralitzar els factors de discriminació negativa i, sovint, cal aplicar accions positives.

Aquestes mesures solen ser polèmiques: sempre hi ha algú que veu injust el tracta desigual. Tothom ha de tenir clar que el que ens guia és l'interès del menor. No val

Jornada de treball sobre prevenció

Convivència i resolució de conflictes

l'argument "la família ja té recursos per fer-ho i no vol". La primera necessitat que s'ha de cobrir és la del nen/a. Evidentment, qui li pertoqui, haurà de treballar amb la família.

La única manera d'actuar a l'hora de concedir ajuts, gratuïtats, etc. és sent transparent i rigorós en la forma d'aplicar-les.

Hi ha d'haver una situació objectiva de desigualtat (no aplicar per pertànyer a un col·lectiu determinat), l'acció compensadora ha de durar mentre aquesta situació existeixi i s'ha d'evitar la dependència.

L'acció ha de ser pública i transparent per evitar llegendes urbanes. S'ha de posar en evidència la repercussió positiva que tenen les accions positives per tota la comunitat.

5.- ENTORN SOCIOEDUCATIU

Diu una dita africana: ***"Fa falta un poble per educar un infant"***

També Freire escriu: ***"Nadie educa a nadie, los hombres se educan en comunidad"***

L'escola està inserida en una comunitat. És en el si d'aquesta comunitat es donen les situacions de relació social concretes respecta a la desigualtat que evidentment es traslladen a l'escola.

És cert que els centres educatius, amb les actituds, la pedagogia, la relacions personals, les polítiques educatives... poden generar dinàmiques de transformació d'aquestes relacions. Però, per evitar la fractura social d'aquest procés, **escola i comunitat han d'estar en permanent diàleg.**

Si no hi ha entesa escola-societat, l'escola perd incidència i, el que és més greu, perd legitimitat.

S'ha parlar molt que l'escola té massa pressió, que les demandes socials superen els límits de la professió docent... Però el principal problema és l'aïllament del seu discurs.

L'educació ha de ser una tasca comunitària. I en la planificació i execució d'aquesta tasca hi ha diversos agents socio-educatius:

- Les administracions amb responsabilitat educativa (cultura, sanitat, benestar...)
- Professionals de l'educació no formal (lleure)
- Associacions i Entitats
- Famílies

L'objectiu és que la ciutadania senti que té, com a persones i com a col·lectiu, responsabilitat educativa, que tothom educa o mal educa.

A més, és possible, també, educar-se educant.

Es necessari que la comunitat desenvolupi estratègies de convivència, que mostri actituds obertes, que superi prejudicis i que respecti i valori les altres cultures.

Tant per la població "autòctona" com per els nouvinguts sempre és millor destacar el que tenim en comú per acceptar, a continuació, el que tenim de diferent.

S'ha d'evitar que la diferència legitimi la desigualtat.

Hem gastat molts esforços en aprendre a valorar la diversitat, la diferència, però potser cal recordar tot allò que ens fa iguals per aconseguir una plena normalització.

Queda clar que hem d'anar per un treball integrat, amb actuacions de responsabilitat compartida. Això requereix **una xarxa estable de treball cooperatiu.** Per tant s'ha de destinar temps i mitjans.

Jornada de treball sobre prevenció

Convivència i resolució de conflictes

A diferents països europeus s'han emprés accions encaminades a aquesta idea (França/Anglaterra/ Holanda). Totes aquestes accions tenen en comú la implicació i la cooperació en el procés educatiu de tota la comunitat.

Dins del Pla per la Llengua i la Cohesió Social del Departament d'Educació, trobem els **Plans Educatius d'Entorn** que poden ser, si es fan efectius i extensius, una eina poderosa per:

- Sensibilitzar i formar tots els agents educatius
- Per vetllar per una adequada escolarització (total, no discriminatòria, de distribució equilibrada, absentisme...)
- Facilitar acollida
- Fer arribar a tothom l'educació més enllà de l'escola
- Crear espais de trobada i convivència
- Impulsar campanyes de sensibilització ciutadana.

Als Plans Educatius d'Entorn s'impulsen per iniciativa conjunta de la comunitat escolar, l'ajuntament i el Departament d'Educació.

A diversos municipis s'han anat impulsant accions que anirien en aquesta línia de treball en xarxa: taules de participació, grups de treball per l'acollida, grup de treball per a la prevenció de la delinqüència juvenil... promogudes des de diferents administracions, institucions i associacions.

Però cal, per una banda una major planificació i estabilitat en el treball en xarxa, i per l'altra que existeixi una actitud valenta, una voluntat forta, uns criteris justos i uns valors prou interioritzats que generin un posicionament i unes accions sinceres i decidides. S'ha de fugir del que és políticament correcte. La voluntat ha d'estar fonamentada en la convicció. Sinó, el que s'emprèn, sovint és buit, insuficient i faltat de veritat.

5.1.- LLEURE

Voldria destacar aquest aspecte perquè la integració social dels nens i nenes comporta necessàriament poder accedir a aquestes activitats.

Les activitats de lleure possibiliten el desenvolupament del llenguatge en un context lúdic i afavoreixen la relació.

El problema és que, a molts municipis, la majoria d'activitats de lleure són d'iniciativa privada o bé suposen una despesa econòmica.

Els fills/es de les famílies nouvingudes bé per problemes econòmics, bé per desconeixement de la cultura de l'oci, no participen en aquestes activitats i queden al marge de la vida social dels altres nens i nenes.

S'han de trobar fórmules per assegurar-ne l'accés.

No es tracta de crear espais compensatoris sinó de crear espais de trobada oberts a tota la població (ludoteques, biblioteques, centres cívics...)

La participació de professionals de diversos orígens és un bon recurs per apropar aquest oci a les famílies nouvingudes.

Cal assegurar que els professionals del lleure, de l'educació no formal, eduquin als infants en els valors de l'escola.